

Миловарне виробництво на поч. XX ст.

В архівних документах початку XX ст. знаходимо згадки про миловарне виробництво в Бердичеві. На поч. XX ст. в Бердичеві працювали 4 миловарні [2]. У 1903 р. — 3 миловарні [3]. Цікавим видається питання про технологію виробництва мила, складові мил різного призначення, використання машин та обладнання.

В Музеї історії м. Бердичева зберігається книга: *«Туалетныя мыла. Полное руководство для приготовления обыкновенных туалетных, медицинских и предназначенных для особых целей мыль, а также мыльных порошков и родственных имъ различного рода смѣсей»*. Автор книги В.П. Благовещенський написав її на основі багатолітньої практичної роботи на миловарних заводах Франції, Німеччини та Росії. Книга видана в С. – Петербурзі (Издание К.Л. Риккера. Невский пр., № 14) в 1914 р. В книзі детально описується процес приготування мила, інгредієнти різних сортів мила, машини і пристосування у миловарінні, надаються рецепти для приготування мил різними способами.

Для виготовлення мила використовували основні та додаткові матеріали. Основу мила складали луги (сода та поташ), жири та масла. Для приготування мила самими важливими і необхідними є сало (свинне, яловиче, бараняче), кокосова, пальмова, маслинова, мигдальна, рицинова олії. Також олія земляних горіхів, безводний шерстяний жир, каніфоль [1, с. 4 - 17].

До складу мила для надання приємного запаху додавали пахучі речовини. Ці речовини могли бути рослинного та тваринного походження, або штучно виготовлені. При виготовленні мила використовували велику кількість ефірних олій: антропогенові (гінгерграсова, пальмарозова, цитронелова), анісові (бад'янна, квіtkова), базилікова, гаультерова, гвоздична, геранієва, гіркоміндальна, дягільна, іланг – ілангова, ірисова, кедрова, корична, лавандова, ліналоєва, майоранова, ялівцева, м'ятна, петчулієва, лимонна, бергамотна, апельсинова, мандаринова, трояндова, розмаринова, сандалова, тим'янна, укріпна, хвойна, евкаліптова та ін. [1, с. 43 - 112].

«Из всех растений более всего богаты эфирными маслами растения из семейств: миртовых, губоцветных, сложноцветных, зонтичных, хвойных, лавровых. Все цветы, в каком бы они климате не росли, испускают из себя ароматический запах. В более теплых странах цветы пахнут много сильнее, чем в умеренном климате. Зато цветы стран с умеренно холодным климатом испускают из себя более нежные и тонкие запахи, чем цветы жарких стран. Как известно, более дорогие духи и получают из Ост Индии, Цейлона, Мексики и Перу, тем не менее в средней Европе сосредоточена вся культура цветов для получения из них более нежных и тонких пахучих эфирных масел.

Главная местность в южной Европе, где в особенности сосредоточено добывание эфирных масел, — это Канны, Грасс и Ницца. Англия же славится своим лавандовым маслом и маслом перечной мяты. В Франции Канны славятся своими розами, акацией, жасмином и гвоздикой. В Ниме же главное внимание сосредоточено на разведении тимьяна, розмарина и лаванды. Ницца же славится своими фиалками. В Сицилии в большом количестве возделываются лимоны и апельсины, а в Италии — ирис и бергамот. Розовое масло стали в больших размерах готовить в Лейпциге (Германия).»

Крім ефірних олій до мила додавали смоли (бензойна, мирра, опопанакс), бальзами (перуанський, толутанський, стиракс), пахучі речовини тваринного походження (амбра, мускус, цибет). Бензойна смола добувалася з дерев, які ростуть на острові Суматра. На острові Сан – Сальвадор із бальзамного дерева добували перуанський бальзам. Бальзам одержав таку назву, бо вивозився через порти Перу. Толуанський бальзам добувався із дерева, яке росте в Колумбії. Стиракс виварювали з кори дерева, яке росте по берегах Малої Азії. Мирру добувають з дерев, які ростуть по берегах Червоного моря [1, с. 18 - 19].

До складу мила також могли входити штучні пахучі речовини: аліловий ефір саліцилової кислоти, анетоль, анісовий альдегід, вінілін, гераніоль, геліотропін, гіацинт, жасмаль, іонон, іланг – іланг, корична олія, кумарин, лимонна олія, ліналол, метиловий ефір антранілової кислоти, мускус, штучна неролієва олія, нітробензол, сафроль, терпінеоль, оцетний ефір борнеола, цитраль та ін. Використовували також пачулієвий та тонський бальзами [1, с.112 - 168].

Щоб мати успіх у миловарній справі, важливо не тільки з яких інгредієнтів складається мило, наскільки воно якісне та корисне, а і у якому вигляді воно потрапляло на прилавки магазину. Тому підфарбувати і запакувати мило теж треба ретельно. Для фарбування мила використовували природні фарбники або анілові розчинні в воді фарби. Фарби неприродного походження мали яскраві кольори, але колір міг погано зберігатись. Яскраво фарбували дешеве кокосове мило, тому що бідні люди вибирали різкі кольори. Дороге мило із тваринних жирів фарбували у більш ніжні кольори — жовтий, рожевий колір або їх відтінки. Дороге мило особливо ретельно пакували. Було важливо зберегти неповторний аромат, адже при контакті з повітрям і під дією сонця ефірні масла випаровувалися [1, с. 170 - 177].

У миловарінні використовували машини і різні пристосування. Це котли, мішалки, форми, машини для розрізування мила, механічні та парові преси, машинки для виготовлення мильних кульок, пристосування для просушки печаток мила та ін.[1, с. 177 - 196].

Туалетне мило виготовлялось трьох сортів: тверде (гліцеринове, кристалічне, сально – кокосове, рицинове), м'яке (вазелинове, трояндове, лимонне, медове) та рідке (олеїнове, калієве, кокосове). Найбільший попит мало тверде мило. Воно виготовлялось за чотирма способами: 1) гарячим, 2) холодним, 3) шляхом розпускання раніше звареного мила з додаванням ароматичних речовин та фарби, 4) шляхом переминання раніше приготовленого мила з дальшим пресуванням.

При варінні мила чітко дотримувались технології. «Вначале жиры и масла нагревают до 38°C , и к нагретым до этой температуры жирам и маслам, при непрерывном помешивании, добавляют тонкою струею едкий щелок. Когда вся масса в котле будет хорошо перемешана, котел хорошо закрывают. По прошествии часа полтора масса в котле сильно самонагревается, но это нагревание еще усиливают, опуская котел с мыльною массою в горячую воду. Давши ей в воде несколько постоять, ее хорошо вновь перемешивают. Как только получится хороший мыльный клей, его выливают в форму.» [1, с.199].

«Мыла, приготовляемые непосредственно из жиров и масел. Миндальное белое: 35 ф. кокосового масла, 20 ф. сала бараньего или говяжьего, 5 ф. свиного сала, 31 ф. едкого натриевого щелока, 5 ф. раствора поташа, 120 гр. бергамотового масла, 40 гр. горько – миндального масла.

Фиалковое: 40 ф. цейлонського кокосового масла, 15 ф. бараньего или говяжьего сала, 5 ф. оливкового масла, 30 ф. едкого натриевого щелока, 5 ф. раствора поташа, 40 гр. розовой и 120 гр. коричневой красок, 80 гр. коричневого масла, 80 гр. лавандового масла, 24 гр. гвоздичного масла, 24 гр. пальморозового масла, 14 гр. мускусной тинктуры.

Виндзорское белое: 40ф. кокосового масла, 15 ф. говяжьего или бараньего сала, 5 ф. касторового масла, 30 ф. едкого натриевого щелока, 5 ф. раствора поташа, 80 гр. тминного масла, 80 гр. бергамотного масла, 24 гр. анисового масла.

Медовое: 35 ф. кокосового масла, 20 ф. говяжьего или бараньего сала, 5 ф. деревянного масла, 30 ф. едкого натриевого щелока, 5 ф. раствора поташа, 16 гр. светлой желтой краски, 120 гр. цитронеллового масла, 40 гр. гвоздичного масла, 20 гр. масла из перечной мяты.»[1, с. 204-205]

Тверде мило можна виготовити і холодним способом. «Вначале распускают кокосовое масло. При этом нужно наблюдать, чтобы выше 50°C температура не поднималась. Когда масло остынет в котле до 30°C , то начинают спускать тонкую струю щелока в масло. Во все время, пока льется щелок, усиленно, не перерываясь, хорошо его смешивать с маслом. Мешать всю массу в котле до тех пор, пока весь щелок не соединится с маслом и не получится в котле однообразная мыльная масса — мыло. Тогда

равномерно размешивают по мыльной массе в котле ароматические вещества. После этого мыльную массу переливают из котла в форму. Сливши мыло в форму, ее хорошо укрывают и ставят в теплое помещение. Через 2-3 часа в форме с мылом начинает развиваться сильная теплота, которая и достигает в мыльной массе до 80° Ц . За это время происходит полное соединение масла со щелочью и в форме получается очень недурное мыло.» [1, с.226].

Рецепти мил, які можна приготувати холодним способом.

«Альпийский букет: 62 ф. кокосового масла, 63 ф. сала, 62,5 ф. щелока, 30 гр. зеленой краски, 75 гр. лимонного масла, 60 гр. лавандового масла, 60 гр. масла перечной мяты, 45 гр. розмаринового масла, 60 гр. шалфейного масла.

Гвоздичное: 63 ф. кокосового масла, 31 ф. говяжьего сала, 32 ф. свиного сала, 63 ф. щелока, 24 гр. пурпурной красной краски, 200 гр. гвоздичного масла, 50 гр. бергамотового масла, 50 гр. кассиевого масла.

Жасминное: 63 ф. кокосового масла, 62 ф. говяжьего сала, 63 ф. щелока, 300 гр. жасминной эссенции, 100 гр. гераниевого масла, 45 гр. гаульперового масла, 75 гр. очень тонкого фиалкового порошка.

Коричное: 92 ф. кокосового масла, 5 ф. необеленного пальмового масла, 63 ф. щелока, 25 гр. коричневой краски, 150 гр. коричневого масла, 75 гр. кассиевого масла, 60 гр. сассафрасового масла, 60 гр. бергамотового масла.

Сосновое: 125 ф. кокосового масла, 66 ф. щелока, 25 гр. коричневой краски, 210 гр. соснового масла, 30 гр. можжевельного масла, 15 гр. лавандового масла, 15 гр. белого тимьянного масла.

Сено пахучее: 63ф. кокосового масла, 62 ф. сала, 63ф. щелока, 15 гр. зеленой краски, 3 гр. светло - желтой краски, 120 гр. бергамотового масла, 100 гр. лавандового масла, 40 гр. красного тимьянного масла, 40 гр. кумарина, 20 гр. мускусной тинктуры.» [1, с. 242 - 254]

Окрему групу складали медичні мила (Sapo medicatus). До нейтральних мил належить рідке калієве мило Буцци та калієве рідке мило лікаря Штипеля. Виготовлення медичних мил мало особливі вимоги та правила. Медичні мила були різноманітні за своїм складом. До них відносяться: натрієве, борне, вазелінове (вазеліново – бергамотне, кокосово – вазелінове, дігтярне (дігтярно – кокосове, сірно – дігтярне), іхтіолове (біле іхтіолове, іхтіолове мило Унна, кокосово – іхтіолове), йодове або йодо – калієве (мило Унна, мило Буцци, сірно – дігтярно – кокосове), камфорне (кокосове, сально – кокосове), карболове (карболове мило Дітріха), гасове (гасове мило лікаря Пауля), креєзолове (лізолінове мило Буцци, креалінове), ментолове, мраморне (стеаринова паста, воскова

паста), миш'якове, нафталінове, пемзове (з ефірними маслами, пемзоспиртове), ромашкове, саліцилове (прозоре, рідке саліцилове мило Буцци), сірчане (сірчано – кокосове, сально – кокосове), соснове, сулемне, танінне, тимолове, трав'яне (буркунне, сезамно – буркунне), коростяне (сально – кокосове, пемзове, нікотинове мило Менцеля), ефірне розчинне (за способом Вітте, за способом Гекінга) [1, с. 331 - 382].

Спеціальне мило виготовляли для бриття. Це сально – рицинове, сально – кокосове, лавандове, бергамотове, геранієве, м'ятне, пальмо - ядерно – сальне, сально – мигдальне [1, с. 383 - 400].

Виготовляли мило у вигляді порошку, пасти та крему. Для чищення зубів готували мила: тимолове, мило лікаря Гуфелянда, трав'яне, трав'яне фіалкове, фіалкове та ін. Для купання виготовляли пінисті мила: сальне, кокосове, сально – кокосове, трояндове. Додавали до складу мила і особливі наповнювачі: яєчний білок та молоко. Для виведення плям з тканин готували мило з жовчю, глиною, спиртом. Для чистки неблагородних металів варили трепелеве, железисте, болюсне мило. Свинцеве, крейдяне, талькове, лавандове мила використовували для чистки благородних металів [1, с. 401 - 433].

Для прання виготовляли мильні порошки: ядровий, смоляний, олеїновий, скіпідарно – аміачний, фіалковий, з розчином скла, содовий, лікаря Лінка, з тальком. Деякі порошки були наповнені речовинами, які легко випаровуються: аміачний порошок Родігера, аміачний порошок Геллера, аміачний порошок Томпсона. В складі деяких пральних порошоків не було мила: амонін, полісульфін, содовий Генкеля, фенікс, тірольський [1, с. 437 - 452].

Багато урядових постанов стосувалося правил організації задовільної роботи на заводах із виробництва мила та сірників. Ці підприємства використовували специфічну продукцію, яка потребувала додаткового обробітку. Так, заборонялося застосовувати на миловарних об'єктах неочищену соду, яка містить сірководень і має неприємний запах. Усі напівфабрикати треба було зберігати у відведених для цього ємкостях, а відходи переробляти. Для попередження опіків і падінь котли повинні щільно закриватися, а підлога та східці ретельно чиститися.

Джерела та література:

1. Благовещенский В.П. Туалетные мыла. Полное руководство для приготовления обыкновенных туалетных, медицинских и предназначенных для особых целей, а также мыльных порошков и родственных им различного рода смесей / В.П. Благовещенский. — С. — Петербург : Издание К.Л. Риккера, 1914.
2. ЦДІА УРСР в м. Києві. Ф.442. — Оп.630. — Спр. 354. — Л.27
3. ЦДІА УРСР в м. Києві. Ф.442. — Оп.633. — Спр. 414. — Л.1